

INTERFERENCIAS LÉXICAS DO GALEGO NA INTERPRETACIÓN SIMULTÁNEA ESPAÑOL-PORTUGUÉS

Xoán Montero Domínguez

Universidade de Vigo
xoanmontero@uvigo.es

[Recibido 28/03/12; aceptado 18/05/12]

Resumo

A Universidade de Vigo conta co único Grao en Tradución e Interpretación do Estado español que imparte docencia de interpretación na combinación portugués-español. Isto confírenos unha importancia capital, pois dános a oportunidade de formar novos intérpretes que serán absorbidos de xeito moi rápido polo mercado.

A situación xeográfica na que nos atopamos, así como o feito de termos o galego como lingua propia de Galicia, inflúen de xeito positivo na aprendizaxe da técnica precisa para chegar a ser un bo profesional da interpretación simultánea neste par de linguas. De calquera maneira, non podemos obviar os calcos e interferencias léxicas que aparecen na combinación lingüística (español-portugués), cando os intérpretes teñen o galego como lingua materna, á hora de realizar unha interpretación simultánea,

Abstract

A Universidade de Vigo conta co único Grao en Tradución e Interpretación do Estado español que imparte docencia de interpretación na combinación portugués-español. Isto confírenos unha importancia capital, pois dános a oportunidade de formar novos intérpretes que serán absorbidos de xeito moi rápido polo mercado.

A situación xeográfica na que nos atopamos, así como o feito de termos o galego como lingua propia de Galicia, inflúen de xeito positivo na aprendizaxe da técnica precisa para chegar a ser un bo profesional da interpretación simultánea neste par de linguas. De calquera maneira, non podemos obviar os calcos e interferencias léxicas que aparecen na combinación lingüística (español-portugués), cando os intérpretes teñen o galego como lingua materna, á hora de realizar unha interpretación simultánea,

A lingua portuguesa en Galicia. Estado da cuestión

Antes de centrarnos nas especificidades propias da interpretación simultánea na combinación lingüística español-portugués, queremos dar uns apuntamentos sobre a aprendizaxe da lingua portuguesa en Galicia e as saídas profesionais que esta ofrece. Na nosa comunidade o alumnado ten unha formación relacionada co portugués en puntos contados da nosa xeografía, como son:

- a) As escolas oficiais de idiomas. Pódese estudar portugués en Ourense, Vigo (coa subsección de Tui), Pontevedra, Vilagarcía, Santiago de Compostela, A Coruña, Ferrol e Lugo. Porén, as escolas situadas nas vilas como Cangas, Betanzos, Monforte de Lemos, Noia, Redondela ou Ribadeo non ofrecen estes estudos. Así, vemos que nas provincias de Lugo ou Ourense só podemos cursar os estudos de lingua portuguesa nas capitais.
- b) O ensino secundario. Segundo os datos ofrecidos pola Associação de Docentes de Português na Galiza¹ a dez de novembro de 2011, a nosa comunidade conta con vinte e cinco centros de ensino secundario repartidos polas catro provincias cun total de setecentos trinta e cinco alumnos matriculados en lingua portuguesa. O problema destes centros xorde cando un docente (especialista en lingua e literatura galega) que imparte esta lingua deixa de ter a vontade de a ofrecer, pois neste caso deixa de haber continuidade no seguimento deses estudos, mesmo que a demanda exista por parte do alumnado. Por esta razón a asociación recomenda a saída a concurso de prazas de especialistas en lingua portuguesa para este ámbito de ensino.
- c) Os institutos de linguas das universidades galegas. Unha das maiores críticas que reciben estes centros é a falta de programación didáctica axustada aos estudantes, pois os diferentes niveis ofertados están moi relacionados coa demanda existente en determinados anos.
- d) O Instituto Camões. Malia ao grande labor levado a cabo ao longo destes anos, esta institución conta con dúas eivas importantes nas súas funcións. Por unha banda, encóntrase na cidade na que o ensino do portugués está máis desenvolvido (Vigo) e, pola outra, só organiza os exames que, a nivel europeo, convoca, en lugar de organizar cursos dirixidos ás empresas, que contarían con alumnos que non poden asistir á Escola Oficial de Idiomas durante seis anos por motivos laborais.
- e) As universidades galegas. Dentro da oferta de graos existente nas tres universidades de Galicia podemos atopar diversas materias relacionadas con lingua, literatura, cultura, tradución ou interpretación do portugués. Porén, salvo no caso concreto do “Grao en galego e portugués: Estudos lingüísticos e literarios”, da Universidade de Coruña, ou no “Grao en tradución e interpretación”, da Universidade de Vigo, as materias relacionadas co portugués ofértanse de xeito residual. Tanto é así que os es-

¹ En <http://www.dpgaliza.org/>. (Data de consulta: 08/03/2012).

tudantes do actual “Grao en lingua e literatura galega”, da Universidade de Santiago de Compostela ou do “Grao en estudos de galego e español”, da Universidade de Vigo non posúen os créditos suficientes para acadar a habilitación de portugués outorgada pola Consellería de Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia debido aos poucos créditos que desta lingua cursan nos seus planos de estudo.

A crecente actividade tradutora e interpretativa que está a ser demandada tanto en Galicia como no resto do Estado coa combinación lingüística español-portugués fai que cada vez máis profesionais da mediación lingüística se interesen por unha lingua (e por unha cultura) moitas veces esquecida no noso país. Por esta razón, comprobamos que cada ano soben as inscricións de matrículas —no ensino secundario, nas escolas oficiais de idiomas ou nas universidades— que teñen como fin a aprendizaxe da lingua portuguesa na nosa comunidade.

Mais pasemos agora ás diversas saídas profesionais que esta lingua ofrece para, posteriormente, centrámonos na figura do intérprete de conferencias. O abano de profesións que o estudo desta lingua ten é extenso e, deste xeito, comprobamos que os profesionais da mediación lingüística² que traballan con esta lingua non teñen dificultades á hora de encontrar emprego. Non é a nosa intención facer unha listaxe coas posíbeis saídas profesionais que, por outra banda, sería interminábel, mais si ofrecer unha visión daquelas que maior demanda teñen tanto na empresa pública como na privada.

1. A docencia. Na nosa comunidade, as posibilidades de impartir docencia desta lingua son diversas, e van desde o ensino secundario ata as escolas oficiais de idiomas, pasando polas universidades galegas. De calquera xeito, como comentabamos anteriormente, o ensino secundario non conta, polo de agora, con prazas propias de especialistas en lingua portuguesa. Isto fai que os especialistas cos que contamos teñan que desenvolver o seu labor noutras comunidades, como Castela León ou, sobre todo, Estremadura, ata que conseguen aprobar o concurso-oposición de Escolas Oficiais de Idiomas. Verbo da docencia temos de apuntar igualmente que, así como no ámbito público polo de agora non está moi desenvolvida, si o está no eido privado, onde cada vez é maior o número de empresas (e de asociacións de empresarios) que demandan profesorado de portugués para impartir docencia aos seus traballadores e traballadoras.
2. A tradución. Existen multitude de encargos de tradución inversa español-portugués (textos científico-técnicos, especializados, etc). Moitas destas encargos van parar a cidades como Madrid ou Barcelona, cando nós consideramos que o mercado da tradución —tanto en directa como en inversa— debería, dentro do Estado español, estar en Galicia.

² Incluímos aquí a filólogos, tradutores, intérpretes, docentes e correctores, é dicir, todos aqueles que traballan coa lingua portuguesa no seu ámbito laboral.

3. A interpretación xurada. Hai moita demanda e unha falta importante de profesionais tal e como demostra o estudo presentado por del Pozo e Gómez (2012). Os exames para ser intérprete xurado convócaos a Oficina de Interpretación de Linguas de Madrid para a combinación lingüística portugués-español. Na nosa comunidade existe, desde o ano 2007, unha convocatoria para a combinación lingüística portugués-galego. Por outra banda, Portugal non conta con este nomeamento e así, aquelas persoas portuguesas que precisen xurar as súas traducións ben acoden aos profesionais nomeados polo Estado español, ben acoden a un notario portugués³.
4. Guía de turismo especializado/a da Xunta de Galicia. Posibelmente unha das saídas profesionais menos coñecidas mais que ofrece bastantes oportunidades, xa que así como existen guías de turismo especializados/as para o inglés e para o francés, o portugués case non conta con profesionais neste sector debido ao descoñecemento que houbo ao longo dos anos desta lingua neste ámbito de traballo e debido tamén á formación recibida⁴.

Consideramos, por estas razóns expostas, que o coñecemento da lingua portuguesa pode garantir innumerábeis saídas profesionais a aquelas persoas que o posúan, non só nos exemplos anteriormente citados, mais tamén naqueles que, aínda que menos coñecidos, si ofrecen a posibilidade de traballar coa combinación lingüística galego/español-portugués⁵.

O intérprete de conferencias

Pasemos agora á figura do intérprete de conferencias, figura central para o noso traballo. O Estado español conta con moi poucos profesionais para o ámbito da interpretación e, moitos dos existentes só realizan interpretación directa. Debemos sinalar que a aprendizaxe desta técnica nesta combinación

³ Esta opción non é moi recomendada, xa que ademais de que a encarga resulta máis cara, a persoa que fai a tradución non ten porque posuír ningún coñecemento do ámbito xurídico ou económico para realizar a encomenda, pois o único que declara ante o notario é que ela realizou a tradución. O que conta a nivel burocrático non é a tradución, senón o selo do notario.

⁴ Temos que dicir que o Grao en Turismo da Universidade de Vigo oferta a lingua portuguesa como optativa; mais é o único en Galicia que oferta esta lingua. Por outra banda, debemos ter en conta que, na maioría dos casos, as persoas que se presentan ás probas de guías de turismo especializados/as son diplomados/as ou graduados/as en Turismo.

⁵ Referímonos, por exemplo, aos cursos ofrecidos pola Confederación de Empresarios de Pontevedra para traballadores en activo ('plan continua') ou desempregados ('plan FIP'), moi abundantes e con falta de docentes para impartilos, ou aos cursos de portugués que ofrece o Centro de Linguas da Universidade de Vigo. Podemos incluír tamén a posibilidade que terían as persoas galegas que quixesen desenvolver a súa actividade profesional en Portugal, xa que na empresa privada do país veciño son poucos os traballadores que dominan a lingua española –e case que ninguén a galega– e, xa que logo, escasa é a competencia que teñen para redactar a correspondencia comercial, as traducións ou as interpretacións que precisan de xeito profesional.

lingüística só se ofrece no Estado no Grao en tradución e interpretación da Universidade de Vigo⁶. Ao ser o único grao do Estado que imparte docencia de interpretación na combinación portugués-español confírenos unha importancia capital, pois dános a oportunidade de formar novos intérpretes que serán absorbidos de xeito moi rápido polo mercado profesional.

A día de hoxe, ningún mediador lingüístico que traballe na nosa comunidade pode negar que a combinación lingüística español-portugués⁷ é unha das máis demandadas no ámbito da tradución ou da interpretación e, porén, esta non conta cos suficientes profesionais para traducir ou interpretar —de xeito idóneo— o volume de encargos existentes nesta combinación. Así, mentres noutros pares de linguas si podemos contar cun grande abano de bos profesionais⁸, neste exemplo en concreto son poucos aqueles que se animan a traducir ao portugués en Galicia, e xa non digamos a interpretar, pois a nosa comunidade non conta con máis de catro intérpretes capaces de o facer en inversa.

Consideramos, xa que logo, conveniente outorgar á materia “Interpretación Idioma 2: Portugués-Español”, ofertada no Grao en tradución e interpretación da Universidade de Vigo a importancia que na realidade ten polas súas repercusións de cara ao mercado, razón pola cal é preciso facer todo o posíbel para que, mesmo que o grao de catro anos non sexa suficiente para formar a verdadeiros profesionais da interpretación, sexamos capaces de pór no mercado aos nosos estudantes coa maior competencia posíbel. Currais referíndose ás linguas de traballo na interpretación en Galicia sinala que o caso da combinación lingüística con portugués resulta peculiar, dado que en moitas ocasións se esixe de forma ‘encuberta’. Por outra banda, o autor considera que:

[...] esta característica do mercado galego, combinada coa relativa —ao tempo que paradoxal— escaseza de intérpretes de portugués, fai pensar que tal vez non estaría de máis colocar dende a Facultade de Filoloxía e Tradución un maior énfase na inclusión e prioridade do portugués á hora de formular os currículos da licenciatura, en particular no relativo aos estudos de interpretación (2010: 131).

Tamén Martínez Beiras, respecto á situación xeográfica na que se atopa a nosa universidade apunta que

Son escasos os profesionais cualificados que hai hoxe en día no país que poidan levar a cabo estas encomendas [cara ao portugués], polo tanto este dato

⁶ Na Universidad de Granada ofértase pero non se imparte e na Universitat Autònoma de Barcelona impartíuse algúns anos, mais deixouse de ofertar.

⁷ A orde das linguas non está posta ao chou, e así como no caso doutras combinacións lingüísticas, como por exemplo inglés-español, a orde é inglés (L.O.) e español (L.M.), no caso concreto da combinación portugués-español a orde varía e pasa a ser a tradución ou a interpretación inversa o que prima.

⁸ Referímonos aos profesionais que traballan na combinación inglés/francés-español.

debería terse en conta á hora de incluír no plano de estudos unha materia que prepare ao alumnado para desenvolver esta tarefa e para superar con éxito o exame que outorga a habilitación para exercer a profesión de tradutor e intérprete xurado nesa combinación lingüística (2010: 52).

Relacionado coa situación xeográfica apuntada por Martínez Beiras, temos que sinalar que tanto esta como a lingua propia de Galicia axudan á hora de especializarse no eido da interpretación; porén non podemos obviar os calcos e interferencias que aparecen na combinación lingüística (español-portugués), cando os intérpretes teñen o galego como lingua materna, á hora de realizar unha interpretación simultánea, e subliño simultánea dado que se fose unha interpretación consecutiva —na que existe unha maior diferenza de tempo entre o discurso realizado polo orador e aquel producido polo intérprete— algunhas destas interferencias non se producen.

Para que se vexa máis claro imos citar as características das dúas técnicas a partir dos modelos de esforzos de Gile (1995). Segundo este autor, a interpretación simultánea componse de tres esforzos principais: escoita (E), Producción (P) e Memoria (M); aos que hai que engadir o esforzo da coordinación (C):

$$IS = E + P + M + C$$

A interpretación consecutiva consta de dúas fases. Nunha primeira desparece o esforzo de produción que tiñamos na IS, mais no seu lugar aparece un novo esforzo: o da produción de notas (N). A memoria a curto prazo (M) é agora o tempo existente entre que se escoita o discurso e se decide a tomar as notas:

$$IC 1 = E + M + N + C$$

Na segunda fase, o esforzo de memoria (R) é agora de longo prazo, xa que o intérprete lembra as partes do discurso que escoitou minutos antes. Existe tamén un esforzo de lectura das notas (L) e un esforzo de produción do discurso (P):

$$IC 2 = R + L + P$$

A grande diferenza existente entre a interpretación simultánea e a consecutiva é que na segunda delas as restricións de tempo son tan escasas que o intérprete non ten que facer moito esforzo de coordinación. Isto fai que haxa menos interferencias entre a lingua orixe (LO) e a lingua meta (LT). Mais vexamos agora como se producen esas interferencias.

Tal e como apuntabamos noutro traballo (Montero, 2012) a maior dificultade que tivo que superar o alumnado da materia “Interpretación Simultánea C>A: Portugués-Español” ao longo destes cinco anos —e cremos que seguirá a ser o principal problema docencia de “Interpretación Idioma II: Portugués-Español”, que ofrecemos no Grao en tradución e interpretación— foron as interferencias do galego (lingua materna de moito alumnado) na súa formación como intérpretes simultáneos na combinación portugués-español-portugués. A súa visualización máis notoria é a existencia dun elevado número de “falsos amigos”, aos que Álvarez Lugrís (1997: 83), se refire con estas palabras:

[...] a definición máis axeitada de falso amigo semella ser a de *interferencia lingüística* provocada por unha semellanza formal de dous termos en dúas linguas distintas; mellor dito: unha interferencia da lingua materna noutra lingua consecuencia de certas semellanzas formais.

Para o autor, esta interferencia fainos cometer erros semánticos e sintácticos debido a que a similitude dos significantes non está acompañada dunha similitude dos significados. Evitar os erros que provocan os falsos amigos dependería “[...] dos coñecementos de cada quen, mais tamén da concentración, da atención e da capacidade de se substraer á influencia da lingua materna (Álvarez Lugrís, 1997: 84).

Estas interferencias son máis apreciábeis canto maior é o grao de proximidade entre as linguas. Á escolla lingüística que tratamos neste artigo (español-portugués) temos que engadir as interferencias dunha terceira lingua (o galego) que produce, ademais das interferencias que xa poderían aparecer de seu entre o español e o portugués, interferencias que fan que o intérprete que as comete as reproduza sen apenas decatarse. Alonso Bacigalupe apunta que

[...] la experiencia sugiere que cuando se trabaja con lenguas y culturas próximas, en muchas ocasiones es posible traducir microgestionando pequeñas unidades, sin necesidad de acometer costosas tareas de comprensión exhaustiva y sin tomar decisiones complejas sobre significados. (2009: 14)

O autor sinala que o intérprete traballa nun contexto de interacción directa orador-público que supón “una importante limitación temporal en su trabajo, que le impide, a menudo, corregir, revisar o editar la versión ofrecida”. (Alonso, 2009: 18)

Cando o intérprete está a realizar o seu labor, entre a fase de escoita en español, e a de produción en portugués, prodúcese a interferencia da lingua galega, o que fai que el, á hora de interpretar a unidade de sentido, poida pensar que o seu discurso se produce en portugués; pero poder pasar que o que se produza é un discurso en galego con fonética portuguesa.

O profesor Vidal Figueroa (1995: 145-151), (1997: 67-74), (2001: 193-202) apunta cos seus “presuntos” falsos amigos entre o galego e o portugués a importancia que ten o feito de admitir que estamos ante dous agregados de múltiples linguas funcionais, e por tanto non só é posíbel traducir do galego para o portugués, ou ao revés, senón tamén é posíbel traducir entre si diversas linguas funcionais galegas ou diversas linguas funcionais portuguesas. Este mesmo autor engade que é innegábel a grande semellanza que se dá entre o galego e o portugués, o cal, se ben por unha parte facilita a comprensión da maioría dos enunciados elaborados na outra lingua, sen necesidade dunha

preparación previa —de aí que se teña falado do bilingüismo inherente aos falantes de calquera delas—, por outra parte é a causa dun grande número de erros na comprensión —e na tradución ou interpretación— de moitas palabras e construcións, aparentemente coñecidas pero que teñen valores de uso, matices, e por veces mesmo significados, abertamente diferentes.

No noso caso non cremos oportuno facer, como el fixo, unha escolla por orde alfabética, mais si exemplificar algúns termos ou expresións que acostuman aparecer nos traballos de interpretación que se fan habitualmente no ámbito sociopolítico (congresos, simposios, reunións de negocios, etc.), e dicir tamén que moitas delas existen en portugués, pero con significados diferentes ou con non tanta frecuencia de uso.

Os exemplos que propomos a continuación están sacados das sesións de interpretación inversa realizadas na materia de “Interpretación Simultánea C>A: PT-ES/GA”. Queremos incidir neste feito; pois nesta materia só se pode interpretar cara ao galego ou castelán; porén ao longo do presente ano, fixemos diversas interpretacións cara ao portugués (a pedido do alumnado) que resultaron moi frutíferas para o desenvolvemento da docencia. Non pretendemos ser exhaustivos; mais si servir de axuda para os futuros licenciados (e graduados) en tradución e interpretación que pensen en traballar de xeito profesional neste ámbito da interpretación e nesta combinación lingüística.

ALCALDE-*ALCALDE*-PRESIDENTE DA CÂMARA

El alcalde de Faro afirmou que la situación estaba controlada.

* O *alcalde* de Faro afirmou que a situação estava controlada.

O Presidente da Câmara de Faro afirmou que a situação estava controlada.

AYUNTAMIENTO-*CONCELHO*-CÂMARA MUNICIPAL

El ayuntamiento de Tui conmemora un año más el 25 de abril de 1974.

* O *concelho* de Tui comemora um ano mais o 25 de Abril de 1974.

A Câmara Municipal de Tui comemora mais uma vez o dia 25 de Abril de 1974.

CARTERA-*CARTEIRA*-PASTA

Álvaro Santos Pereira mantiene la cartera de Economía.

Álvaro Santos Pereira mantém a *carteira* da Economía.

Álvaro Santos Pereira mantém a pasta da Economía.

CONCEJAL-*CONCELHEIRO*-VEREADOR

El concejal de Cultura del Ayuntamiento de Santiago de Compostela ha dado la enhorabuena al proyecto presentado por su homólogo lisboeta.

* O *concelheiro* de Cultura do *concelho* de Santiago de Compostela deu os seus parabéns ao projeto presentado pelo seu homólogo lisboeta.

O vereador da Cultura da Câmara Municipal de Santiago de Compostela deu os seus parabéns ao projeto presentado pelo seu homólogo lisboeta.

CUMBRE-CUMIO-CIMEIRA

La cumbre de Lisboa aprobó una estrategia global para promover el crecimiento, la competitividad y el empleo.

* O *cumio* de Lisboa aprovou uma estratégia global para promover o crescimento, a competitividade e o emprego.

A cimeira de Lisboa aprovou uma estratégia para global para promover o crescimento, a competitividade e o emprego.

EXPRESAR-EXPRESAR-EXPRIMIR

El Presidente de la CEP expresó su conformidad con el acuerdo firmado.

* O Presidente da CEP *expressou* a sua conformidade com o *acordo* assinado.

O Presidente da CEP exprimiu a sua conformidade com o convénio assinado.

HUELGA-FOLGA-GREVE

La población de la ciudad portuguesa de Lisboa está en huelga.

* A população de Lisboa está em *folga*.

A população de Lisboa está em greve.

MANTENIMIENTO-MANTEMEN TO-MANUTENÇÃO

El mantenimiento de las calles de la ciudad depende del ayuntamiento.

* O *mantemen to* das ruas da cidade depende do *concelho*.

A manutenção das ruas da cidade é labor da Câmara Municipal.

POBLACIÓN-POVOAÇÃO-POPULAÇÃO

La población de Guimarães ya se siente parte de lo que estamos haciendo.

* A *povoação* de Guimarães já se sente parte do que estamos a fazer.

A população de Guimarães já se sente parte do que estamos a fazer.

SIMPOSIO-SIMPÓSIO-JORNADA

El simposio organizado por la Confederación de Empresarios de Pontevedra fue un éxito.

* O *simposio* organizado pela Confederação de Empresários de Pontevedra foi um sucesso.

A jornada organizada pela Confederação de Empresários de Pontevedra foi um sucesso.

SOCIEDAD-SOCIEDADE-PARCERIA

Las sociedades se pueden establecer entre sujetos públicos o privados.

* As *sociedades* podem-se estabelecer entre sujeitos públicos ou privados.

As parcerias podem ser estabelecidas entre sujeitos públicos ou privados.

Ademais dos exemplos expostos, poderíase incluír neste apartado unha listaxe de interferencias léxicas demasiado extensa para ser tratada neste artigo, como: *acórdão*, *autarquia*, *contributo*, *convénio*, *despacho*, *local*, *pelouro* ou *perito*; termos que trataremos nun futuro traballo dentro do apartado “instrumenta” desta mesma revista.

Consideracións finais

Neste traballo quixemos ofrecer unha visión global dos estudos e das saídas profesionais ligadas á tradución e a interpretación en Galicia coa combinación lingüística de portugués. Comprobamos que moitas delas están aínda por florecer; mais estamos convencidos de que logo verán a luz.

Centrámonos despois no eido da interpretación simultánea, materia que se imparte unicamente [dentro do Estado] no Grao en tradución e interpretación que se ofrece na Universidade de Vigo. Neste apartado incidimos naquilo que consideramos é a maior dificultade que ten o alumnado da materia de interpretación na combinación español-portugués, que é o das interferencias do galego en tanto que lingua materna.

A modo de conclusión queremos deixar claro que estas interferencias léxicas non han de dar unha idea negativa da utilidade dun coñecemento previo da lingua galega para quen se queira iniciar no ámbito da interpretación simultánea portugués-español-portugués. De feito, opinamos xustamente o contrario e consideramos que aqueles futuros profesionais que teñan o galego como lingua materna teñen boa parte do camiño andado, aínda que isto non os exime de seren conscientes das posíbeis interferencias que esta última lles poida xerar.

Referencias bibliográficas

- ALONSO BACIGALUPE, L. (2009) *El procesamiento de la información durante la interpretación simultánea: un modelo en tres niveles*, Granada: Editorial Atrio.
- ÁLVAREZ LUGRÍS, A. (1997) *Os falsos amigos da traducción. Criterios de estudio e clasificación*, Vigo: Servizo de Publicacións da Universidade de Vigo.
- CURRAIS ARCAJ, J. (2010) “Aproximación ao mercado da interpretación de conferencias en Galicia”, en ALONSO BACIGALUPE, L. [Ed.] *Inserción profesional d@s estudantes de tradución e interpretación*, Granada: Editorial Atrio, pp. 129-135.
- DEL POZO TRIVIÑO, M. e GÓMEZ LÓPEZ, E. (2012) *Tradución e interpretación nos servizos públicos e asistenciais de Galicia. Primeiros pasos en investigación*, Vigo: Servizo de Publicacións da Universidade de Vigo.
- GILE, D. (1995) *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- MARTÍNEZ BEIRAS, A. (2010) “Achegas para o ensino da tradución audiovisual”, en MONTERO DOMÍNGUEZ, X. (ed.) *Tradución para a dobraxe en Galicia, País Vasco e Cataluña. Experiencias investigadoras e profesionais*, Vigo: Servizo de publicacións da Universidade de Vigo, Col. Tradución & Paratradución (vol. IV), pp. 49-58.
- MONTERO DOMÍNGUEZ, X. (2012) “Didáctica de la interpretación Portugués-Español”, en DIAZ FOUQUES, O. (ed.) *Olhares & Miradas. Reflexiones sobre la traducción portugués-español y su didáctica*, Granada: Editorial Atrio, pp. 53-65.
- VIDAL FIGUEROA, T. (1995) “Presuntos falsos amigos entre portugués e galego I”, en *Viceversa, Revista galega de traducción*, 1, Vigo: Servicio de publicacións da Universidade de Vigo, pp. 145-151.
- VIDAL FIGUEROA, T. (1997) “Presuntos falsos amigos entre portugués e galego II”, en *Viceversa, Revista galega de traducción*, 3, Vigo: Servicio de publicacións da Universidade de Vigo, pp. 67-74.
- VIDAL FIGUEROA, T. (2001) “Presuntos falsos amigos entre portugués e galego III”, en *Viceversa, Revista galega de traducción*, 6, Vigo: Servicio de publicacións da Universidade de Vigo, pp. 193-202.

